

Šumberová, Radka

Neolitické rondely a hroby v trase obchvatu silnice I/38 mimo Kolín : předběžná informace o průběhu výzkumu v roce 2008

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 2012, vol. 61, iss. M17, pp. [47]-64

ISBN 978-80-210-6113-2

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125756>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RADKA ŠUMBEROVÁ

NEOLITICKÉ RONDELY A HROBY V TRASE OBCHVATU SILNICE I/38 MIMO KOLÍN

Předběžná informace o průběhu výzkumu v roce 2008

V roce 2008 proběhla první část záchranného archeologického výzkumu v předstihu před stavbou obchvatu silnice I/38 mimo Kolín. Kromě dalších lokalit využívaných opakovaně v průběhu pravěku a raného středověku byly odkryty části tří rondelů, z nichž jeden se řadí k největším v Evropě, v další výzkumné sezóně byl zachycen ještě čtvrtý rondel. Do částečně zanesených příkopů dvou rondelů byly uloženy i pozůstatky několika jedinců. Hroby z období neolitu byly zkoumány i mimo areály s rondely.

střední Čechy – neolit – kultura s vypíchanou keramikou – rondel – hroby

Neolithic rondels and graves on the route of the I/38 Kolín bypass road: preliminary information about the (archaeological) research in 2008. The first phase of rescue research before the construction of the I/38 Kolín bypass road was carried out in 2008. Apart from sites used repeatedly in prehistory and the Early Middle Ages, the foundations of three Neolithic rondels were excavated, one of which ranks among the largest in Europe. In the following year, a fourth circular ditch was identified. The partially filled ditches of two of these enclosures contained the remains of several people. Other Neolithic skeletal graves were excavated, which are situated outside the areas with rondels.

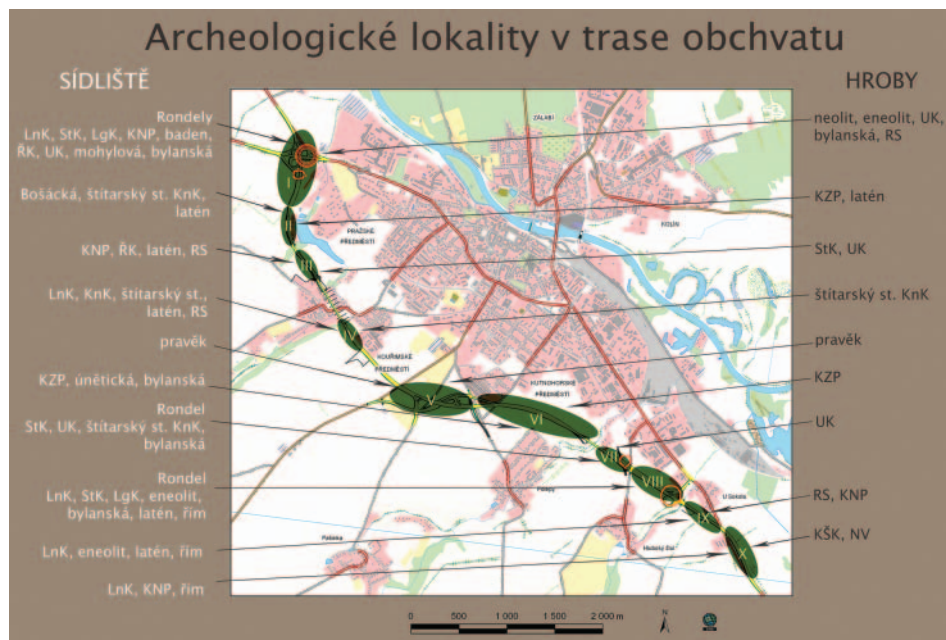
Central Bohemia – Neolithic – Stroked Pottery Culture – rondel – grave

1. Úvod

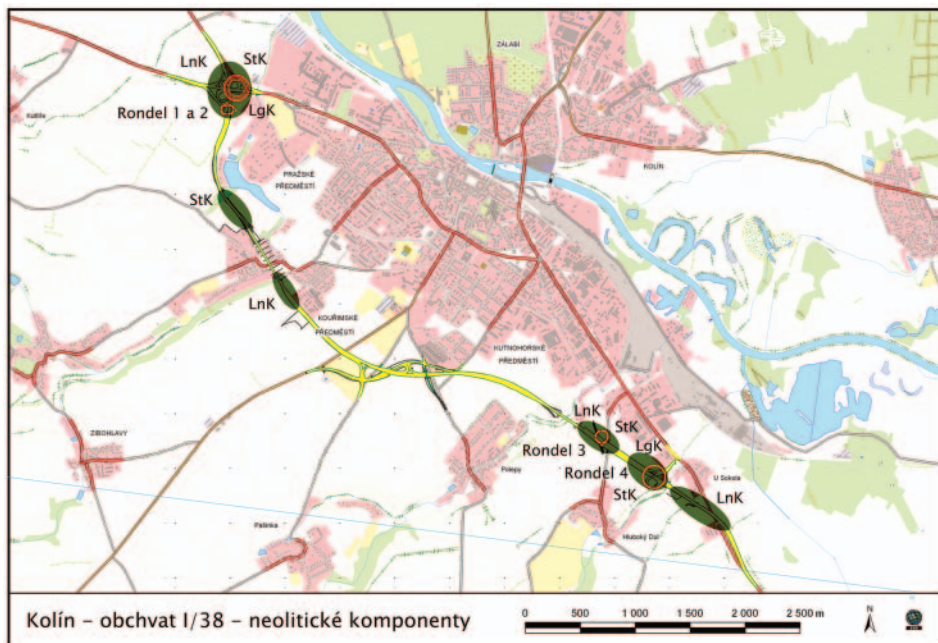
Trasa silničního obchvatu Kolína na labském levobřeží prochází z archeologického hlediska jednou z nejméně frekventovaných oblastí České kotliny. Poloha Kolína na velkém říčním toku, představujícím základní komunikační trasu pro rozsáhlá území, snadná průchodnost této trasy a klimatické i pedologické podmínky úrodné nížiny na levém břehu Labe, velmi výhodné pro zemědělství, umožňovaly v této oblasti intenzivní rozvoj pravěkých společností. Území je z velké části tvořeno měkkým podkladem říčních usazenin a malý spád toku umožňoval vytváření četných mrtvých ramen, dodávajících krajinně specifickou

Obr. 1. Kolín, první část trasy obchvatu. Foto M. Gojda.

Obr. 2. Kolín, archeologické lokality v trase obchvatu.

Obr. 3. Kolín, neolitické komponenty v trase obchvatu.

tvář. Svou roli sehrála i ústí toků II. řádu a brod přes řeku Labe, kde se stýkaly významné obchodní stezky.

Trasa obchvatu začíná na okraji první labské terasy nad ohybem Labe k severu (obr. 1). Obloukem se vzdaluje od vodního toku, vystupuje na návrší tvořené výběžky kutnohorského krystalinika a těsně obchází intravilán při jeho západním a jižním okraji. Přečází koryta několika vodotečí, existujících i zaniklých, a jižně od města se po 8 km vrací na okraj první labské terasy.

2. Geologická, pedologická a klimatická charakteristika území

Situace na opačných březích Labe je v Kolíně velmi rozdílná. Rovinatý terén pravobřeží tvoří rozsáhlé písčité nánosy, vysušené močály a značná plocha inundačních terénů. Zdejší těžké křídové slíny mají špatnou vnitřní drenáž půd, hladina spodních vod je hluboko pod povrchem a chybí zde prameniště. Nejhorší vodní režim zde mají extrémně lehké půdy na šterkopískových terasách a vátých písčích. Proto se většina pravěkého osídlení koncentrovala právě na levobřeží, kudy vede trasa obchvatu. Zde se táhne podél Labe úzký pruh roviny vytvořený inundační činností – od Starého Kolína na východě po Novou Ves I na západě. Velké plochy inundace zde pokrývají šterkové pleistocénní terasy. Jižněji od Labe je terén tvořen kutnohorským krystalinikem, jehož horniny byly také dobrým zá-

kladovým terénem pro vznik pozdějšího středověkého města. V jižní části města a při jižním okraji, kde terén tvoří druhohorní svrchnokřídové sedimenty, byly předpokládány zaniklé vodoteče, jejichž koryta jsou zachycena i prvním vojenským mapováním, a několik z nich protнула i trasa obchvatu. Území zásoboval vodou také Polepský a Nebovidský potok na východním okraji a Štítarský (Pekelský) potok na západním okraji Kolína, všechny se křížící s projektovanou komunikací. Z hlediska klimatu spadá území Kolína do teplé, mírně suché oblasti, s mírnou zimou.

3. Průběh výzkumu

V první fázi výzkumu bylo provedeno vyhodnocení dostupných archeologických dat ve spolupráci s Regionálním muzeem v Kolíně a nedestruktivní výzkum pomocí povrchové prospekce metodou sběrů na přístupných částech trasy, geofyzikální prospekce magnetometrickou metodou a leteckého průzkumu. Propojením výsledků jednotlivých částí výzkumu bylo možno jednak obecně vyhodnotit archeologickou exponovanost zasaženého území, jednak vyčlenit v rámci trasy obchvatu oblasti s velmi pravděpodobným výskytem archeologických situací.

Intenzivní kumulace pravěkého osídlení byla zjištěna v oblasti jižního Kolínska nejsilněji jižně od labského oblouku. V tomto prostoru, kde do Labe ústí několik vodních toků II. řádu, sledujeme četné polykulturní osídlení v celém pravěkém vývoji. Koncentrovalo se zejména poblíž ústí potoků, na hranách labských teras, případně na mírných písčitéch návrších poblíž vodního toku i v inundač-

Obr. 4. Kolín, prostor s rondely 1 a 2 na počátku výzkumu. Foto I. Benková.

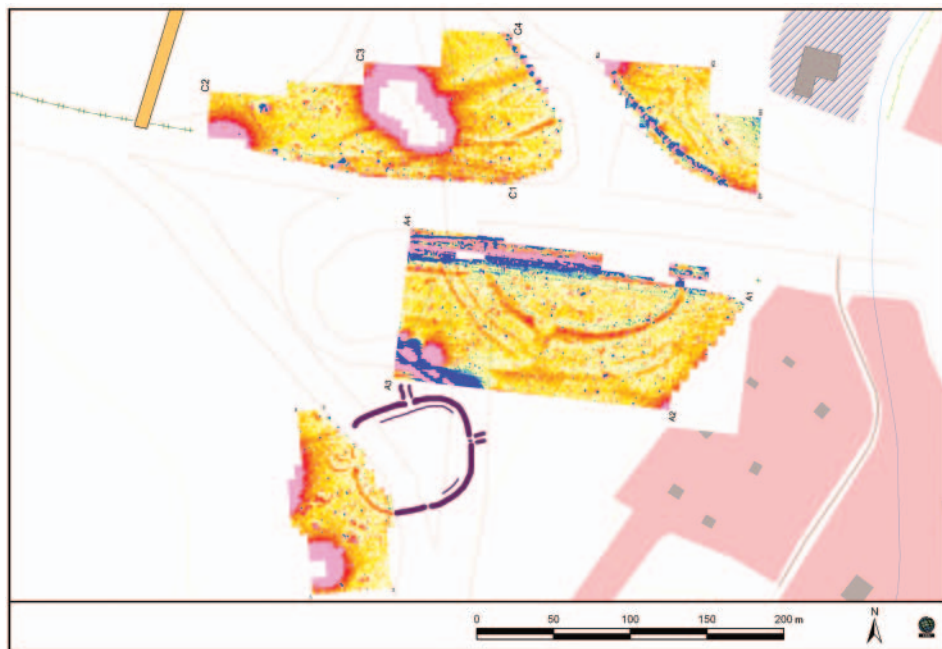

Obr. 5. Kolín, trasa obchvatu. Rondel 2 v průběhu výzkumu. Foto M. Gojda.

ním pásmu řeky, zřejmě u brodů. Dosud známé nálezy byly většinou staršího data a bez řádné dokumentace. Byly převážně získány nikoli plošnými výzkumy, ale při drobných terénních aktivitách, kdy nelze stanovit přesnější rozsah zjištěné archeologické lokality. Nedestruktivním výzkumem byly tyto poznatky podstatně doplněny a doložena tak byla mimořádná kumulace archeologických komponent téměř v celé trase obchvatu, pracovně rozdělené do deseti zón, které bylo třeba kompletně archeologicky zkoumat v předstihu před zahájením vlastní stavby.

Předstihový archeologický výzkum byl zahájen v dubnu 2008 a v době přípravy tohoto článku stále probíhal (za ARÚ Praha se na vedení výzkumu v jednotlivých úsecích dále podílely D. Malyková, M. Pecinová a J. Vepřeková), zde uváděné údaje jsou tedy předběžné výsledky výzkumu v období duben až listopad 2008¹. Archeologické situace byly zachyceny téměř v celé trase obchvatu, s výjimkou bezvodého území v úseku 3,3–3,7 km jihozápadně od Kolína. Výsledky terénního výzkumu tak potvrdily předpoklady z první etapy rešerší a povrchových průzkumů v počtu a lokalizaci nalezišť, překonaly je však v intenzitě využívání predikovaných poloh (obr. 2). Všechny zkoumané areály byly využívány opakovaně v průběhu pravěku, některé i v raném středověku, tomu odpovídá i značná hustota archeologických objektů.

¹ Přehled výsledků celého výzkumu byl již publikován na jiném místě (Šumberová et al. 2010).

Obr. 6. Kolín, trasa obchvatu. Výsledky geofyzikálního průzkumu R. Křivánka v prostoru rondelů 1 a 2 (podle Šumberová *et al.* 2010).

4. Neolitické komponenty

Neolitické osídlení se předpokládalo v několika samostatných celcích na labské levobřežní terase a u menších labských přítoků – Polepského a Nebovidského potoka – celkem v šesti zónách. Ve třech již bylo v roce 2008 prokázáno i plošným výzkumem, tři zóny budou teprve zkoumány a v jedné další zóně, na pravém břehu Štítarského potoka, bylo nově doloženo terénním výzkumem. Předběžně lze tedy konstatovat sedm neolitických komponent na osmikilometrovém řezu krajinou (obr. 3). Pouze na dvou lokalitách je prozatím doloženo osídlení již ve starším neolitu, v období kultury s lineární keramikou. V prvním případě jde o několik ojedinělých objektů v nejsevernější části sledované plochy, na okraji labské terasy, které zřejmě souvisí s areály doloženými dále po toku Labe (Ohrada, Nová Ves I); ve druhém případě bylo na pravém břehu Štítarského potoka, na mírném svahu obráceném k severu, zkoumáno poměrně rozsáhlé sídliště ze staršího stupně kultury s lineární keramikou, předběžně datované do LnK Ic – LnK I/II. Méně výrazně jsou zde zastoupeny i objekty z LnK II. Vzhledem k tomu, že jde o první soubor tohoto stáří a velikosti na Kolínsku, který umožní i kvantitativní vyhodnocení jednotlivých vlastností a snad i sledování vnitřního vývoje areálu, považujeme tento nález za velmi významný. Následně bylo

Obr. 7. Kolín, řez příkopu rondelu 1. Plán Geo-cz, foto R. Šumberová.

Obr. 8. Kolín, plocha I-7 s půdorysy neolitických domů. Foto M. Gojda.

na břehu Nebovidského potoka zkoumáno další sídliště kultury s lineární keramikou, opět včetně objektů ze staršího stupně LnK.

Na třech lokalitách bylo doloženo osídlení kultury s keramikou vypíchanou. V případě zóny II na návrší na levém břehu Štítarského potoka jde o ojedinělé sídlištní objekty, na lokalitách v zóně I, VII a posléze i VIII byla zkoumána rozsáhlá sídliště a rondely (obr. 4). První areál se dvěma rondely je rozložen na okraji první labské terasy nad ústím Štítarského potoka do Labe. Nejprve geofyzikálním průzkumem, posléze plošným odkryvem zde byl zachycen rondel se čtyřmi koncentrickými příkopy a čtyřmi branami, při postupujících skrývkách pak ještě menší rondel s příkopem a vnitřní palisádou (obr. 5). Terén je zde mírně svažité k severu a severovýchodu, nadmořská výška se pohybuje v rozmezí 202–213 m n. m. a rondely jsou odděleny depresí, zřejmě zaniklou vodotečí, původně se vlévající do Štítarského potoka.

4.1. Rondel 1

První byl odkryt velký rondel, narušený bohužel jak silnicí I/38 z Kolína do Prahy, tak její paralelní starší verzí, křižovatkou této silnice s odbočkou na Poděbrady a samozřejmě početnými inženýrskými sítěmi vedoucími souběžně s komunikacemi. Zničen tak byl celý vnitřní prostor rondelu, o kterém nemáme k dispozici vůbec žádné údaje, část konstrukce rondelu a pravděpodobně původně existující východní brána. Archeologický výzkum zjistil části rondelu na třech plochách v prostoru budoucí mimoúrovňové křižovatky, malá část rondelu s geofyzikálně zjištěnou jižní bránou bude prozatím zachována v poli vedle komunikace (obr. 6). Vzhledem k absenci údajů o ploše uvnitř prvního příkopu můžeme přesněji popsat pouze vnější konstrukci rondelu, u objektu těchto rozměrů lze ale předpokládat i existenci vnitřních palisád. Vnější konstrukce je tedy tvořena čtyřmi koncentrickými příkopy, z nichž čtvrtý, vnější příkop nebyl dokončen. První, vnitřní příkop byl zachycen v šířce 14 m a hloubce 450 cm (všechny metrické údaje jsou měřeny na povrchu podloží a od povrchu podloží, pokud není výslovně uvedeno jinak). Druhý příkop probíhal v odstupu 9 m, měl šířku 2 m a hloubku 2 m. Třetí příkop byl vybudován v odstupu 5–6 m, široký byl až 3 m a hluboký až 3,5 m. Čtvrtý příkop nebyl dokončen, kopán byl v odstupu 5 m od třetího příkopu, jeho profil nebyl ještě hrotitý, ale spíše vanovitý a dosahoval hloubky necelého půl metru při šířce 2 m. Jako jediný byl tento příkop i v superpozici s dalšími objekty, jednak se soujámím kultury s vypíchanou keramikou, jednak se žlabovým půdorysem objektu podkovovitého tvaru, umístěným v těsné blízkosti rondelu paralelně s průběhem příkopů. Soujámí i žlabový objekt jsou podle stratigrafií starší než poslední nedokončený příkop rondelu. Maximální vnější průměr rondelu je 213 m, dokončený rondel (tedy průměr třetího vnějšího příkopu) měří 200 m. Vnitřní průměr rondelu, tedy průměr vnitřní hrany prvního příkopu, je cca 147 m. Šířka celé soustavy příkopů dosahuje 40 m (obr. 7). Archeologickým výzkumem byla odkryta monumentální severní brána, tvořená kleš'ovitými výběžky příko-

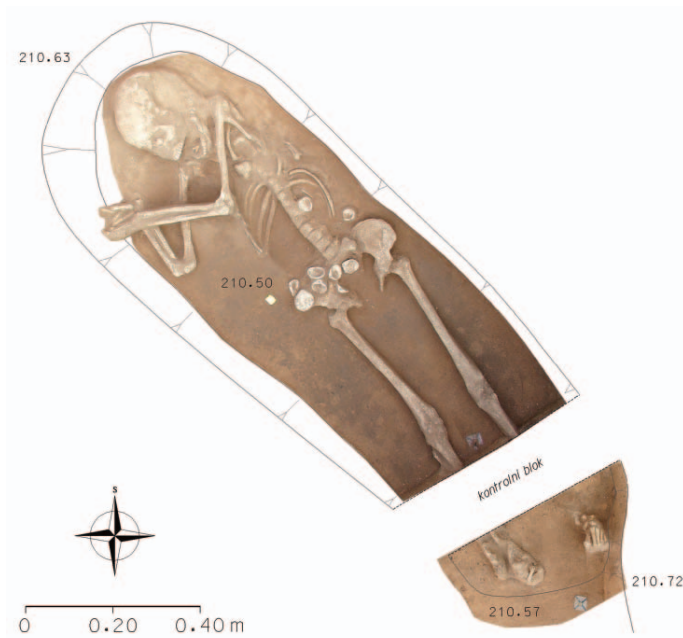
pů, přičemž vstupní šíje byla široká jen necelý metr, zatímco hloubka výběžků dosahovala až 3 m (předpokládáme zde ovšem výrazné recentní snížení terénu). Na profilech bylo doloženo opakované obnovování příkopů, a to nejen ve spodní části, ale téměř v celém profilu. Ve vstupní šíji byl ještě zahlouben menší oválný objekt. Z geomorfologického hlediska je velmi zajímavé, že brána, tedy okraj rondelu, je zde položena přímo na okraji terasy nad nivou Labe a před vstupem terén již spadá do záplavového území. Brána shodného tvaru byla zjištěna geofyzikálním měřením na jižní straně rondelu. Východní brána byla zničena stavbou komunikace, západní brána byla částečně zachycena na ploše I-7 v západní části křižovatky, kde byl ovšem terén výrazně recentně snížen, zřejmě při stavbě komunikace, a dochovala se zde pouze dna tří vnitřních příkopů. Konstrukce brány byla zřejmě shodná s branou severní a jižní, pokud lze soudit z torza klešťovitého výběžku třetího příkopu. Rondel 1 je největším dosud zjištěným rondelem v České republice a zřejmě největším plošně zkoumaným rondelem v Evropě (srov. Řídký 2011). Ze Slovenska je ale letecky a geofyzikálně dokumentován objekt na lokalitě Hostšovce s průměrem až 300 m (Kuzma 2005, 195). Počet příkopů řadí kolínský rondel mezi české unikáty, tvar brány s klešťovitě vyhnutými rameny všech příkopů se objevuje častěji na Slovensku (Svodín, Bajtava).

4.2. Rondel 2

Jižně od rondelu 1, za mírnou terénní depresí, byl vybudován další rondel. Díky rozšíření plánované komunikace v místě nájezdu na přemostění silnice byl

Obr. 9. Kolín, prostor rondelů 1 a 2 s vyznačenou polohou hrobů. Foto M. Gojda.

Obr. 10. Kolín, fotoplán obj. 165. Geo-cz.

skrývkou odkryt zhruba ze čtyř pětín, zbývající část se podařilo zachytit geofyzikálním průzkumem. Rondel nemá přesně kruhový tvar, spíše by se dalo mluvit o oválu. Je tvořen jedním příkopem širokým 2,5 m a hlubokým 2,5–3 m, o průměru 82 m (měřeno západovýchodním směrem) a 74 m (měřeno severojižním směrem), vnitřní palisádou ohraničující prostor o průměru zhruba 60 m a uvažovat je možno i o vnější palisádě, která je prokazatelně zachycena pouze severozápadně od příkopu, v krátkém úseku i jihovýchodně od příkopu. Jižně od příkopu běží cikcakovitě také žlábek, který ovšem nemá ani tvar ani profil typický pro palisádu a prozatím ho nedáváme do přímé souvislosti s konstrukcí rondelu. Příkop byl přerušen čtyřmi branami, přičemž tři byly zachyceny na zkoumané ploše, západní brána pak geofyzikálními měřeními. Brány měly neobvyklou konstrukci, kdy vlastní příkop byl pouze přerušen a kolmo k němu byly v odstupe vyhloubeny dva žlaby o stejném profilu i hloubce, ohraničující vstupní šíji, která se vně nálevkovitě rozevírala. Tato konstrukce nebyla prozatím u jiných rondelů pozorována (srov. Řídký 2011), zde byla shodně sledována u severní a východní brány, na jižní straně byla pouze úzká branka vzniklá prostým přerušením příkopů. Západní brána pak má na geofyzikálním plánu obdobný tvar jako severní a východní, zdá se ale, že žlaby brány se stáčejí mírně do oblouku. Vnitřní palisáda byla vzhledem k erozi zachována jen torzovitě v podobě mělkého žlábků, přesto můžeme konstatovat, že nebyla přerušena v místě přerušení příkopu. Pokud nebudeme předpokládat jinou stavební fázi, dalo by se uvažovat o určitém ztížení průchodu i průhledu

Obr. 11. Kolín, obj. 265 v příkopu rondelu 2. Foto R. Šumberová.

do vnitřního prostoru. Celá konstrukce, bereme-li v úvahu i vnější palisádu, je široká 20 m. Svými rozměry náleží rondel do střední velikostní skupiny (*Podborský 1988*, 246), do typové skupiny 3 dle konstrukce brány (*Řídký 2011*, 44, obr. II.15).

4.3. Rondel 3

Poslední v r. 2008 zachycený rondel byl zjištěn na 6. km obchvatu, tedy vzdušnou čarou asi 4,5 km od předchozích, opět na místě, kde je labská terasa přerušena zářezem toku II. řádu, tentokrát Polepským potokem. Položen je na mírném svahu obráceném k severu až severovýchodu v nadmořské výšce 218–220 m. Rondel je tvořen jedním příkopem o šířce 3 m a hloubce až 3,5 m a vnitřní palisádou. Výzkumem odkrytá západní brána má podobnou konstrukci jako brány druhého rondelu, severní a jižní brána byly zničeny při stavbě železnice a silnice z Kolína do Hlubokého Dolu. Východní brána byla zachycena geofyzikou a opět je patrná v podobě kolmých nepropojených žlabů. Vnější průměr rondelu je 75 m (střední velikostní skupina), prostor ohraničený vnitřní palisádou má průměr asi 50 m.

V další výzkumné sezóně byl zachycen ještě čtvrtý rondel, sice s relativně nevýrazným jediným příkopem, ale s průměrem téměř 260 m.

4.4. Sídlištní aktivity v prostoru rondelů

V případě velkého rondelu 1 byl zcela zničen vnitřní prostor rondelu, a proto máme k dispozici jen údaje z jeho okolí. V blízkém zázemí rondelu a také ve výpl-

ních příkopů téměř chybí mladší než neolitický materiál. Pouze v prostoru severní brány byly do povrchové vrstvy výplně příkopu zapuštěny bylanské hroby. Jižním směrem je až v odstupu 150 m od rondelu 2 položeno sídliště bylanské kultury, severozápadním směrem pak v odstupu 50–100 m začíná intenzivně využívaná část labské terasy se sídlištěm z eneolitu a doby železné a pohřebišti z eneolitu, doby bronzové a raného středověku. Nabízí se úvaha, že obrovské terénní úpravy související se stavbou rondelu a zanechávající stopy v krajině po velice dlouhou dobu způsobily i dlouhodobé respektování tohoto prostoru, respektive jeho další nevyužívání pro běžné sídlištní aktivity. Neolitické objekty byly doloženy zejména západně a severozápadně od rondelu, kde byla možnost zkoumat poměrně rozsáhlé skryté plochy. Západně od rondelu byl zkoumán již výše zmiňovaný žlabový útvar podkovovitěho tvaru, zřejmě dům, v superpozici se čtvrtým příkopem rondelu a v mírném odstupu klasický půdorys dlouhého domu se žlabem v severní části. Dále pak množství zásobních jam a hliníků, sahajících do vzdálenosti až 150 m od rondelu, kde se již hustota objektů výrazně snižovala. Na ploše severozápadně od rondelu byl zachycen kromě jam a hliníků i jeden dlouhý dům mírně trapézovitěho půdorysu se žlabem v severní části a s mírně vypouklou vnější řadou kúlů, superpozice dvou domů se základovými žlaby podkovovitěho půdorysu s anty a část podobného domu s přiléhající ohradou (obr. 8).

V prostoru rondelu 2 bylo zjištěno množství objektů vně i uvnitř rondelu. Ve vnějším prostoru bylo především nápadné mohutné soujámí s četnými zásobními jámami mezi severní a západní branou rondelu, těsně se přimykající k příkopu, na jižní straně pak další soujámí u jižní branky v částečné superpozici s příkopem. Uvnitř rondelu byly zkoumány zejména pravidelné kruhové jámy, označované jako zásobnice, ve výplni obsahující velmi početný keramický i jiný materiál. Poblíž severní brány k vnitřní palisádě přiléhal podkovovitý půdorys domu se základovým žlabem, podobný objektu u rondelu 1, bohužel s velmi špatně dochovaným žlábkem a bez výraznějších stop vnitřní konstrukce.

U rondelu 3 byly zjištěny sídlištní objekty jak vně, tak uvnitř objektu, především různá soujámí a hliníky. Kromě neolitických objektů zde byly zachyceny únětické hroby, mladší sídlištní aktivity pak v mírném odstupu od rondelu severním i jižním směrem. Prostor rondelu 4 byl narušen pozdějším polykulturním osídlením.

4.5. Pohřební aktivity v prostoru rondelů

Doklady pohřbívání v neolitu máme z prostoru rondelů 1 a 2 a ze sídliště na pravém břehu Pekelského potoka, kde byl zkoumán hrob z mladší fáze kultury s lineární keramikou a dále skelet dítěte uložený v zásobní jámě klasické fáze LnK. Z mladoneolitického období byly ve třech případech lidské pozůstatky uloženy do částečně již zanesených příkopů rondelů, v jednom případě se pohřeb nacházel v mělkém žlabu přiléhajícím k příkopu a jednou byly zjištěny pozůstatky malého dítěte ve výplni zásobní jámy uvnitř rondelu (obr. 9). Předběžné antropologické zhodnocení pro potřeby tohoto příspěvku provedla Hana Brzobohatá.

Obr. 12. Kolín, výběr keramických nálezů ze sídlištních objektů a příkopů rondelů. Různá měřítka. Foto J. Král.

V severní bráně rondelu 1, v horních vrstvách obou ramen příkopu 1, byly uloženy pozůstatky několika jedinců, téměř strávené rozpadovými procesy a s vy-

sokou pravděpodobností sekundárních dislokací. Předběžně se dá pouze říci, že se jedná o několik dospělých jedinců a minimálně jedno dítě ve věku 6–13 let (věková kategorie *Infans II*). V ohybu západního výběžku příkopu 1 pak byla uložena kostra ženy ve skrčené poloze s dítětem v náruči a nedaleko ještě další dítě v anatomické poloze. Data C^{14} z kosterního materiálu se koncentrují do období 4500–4200 př. Kr., v každém případě byl příkop v době jejich uložení již částečně zaplněn a nedošlo k jeho další obnově. Situace částečně připomíná koncentrace lidských pohřbů a kostí u brány rondelu v Ružinodole (*Němejcová-Pavíková 1997*, 95–99), tam však byly zjištěny i ve spodních vrstvách příkopu.

V západní bráně rondelu 1, zhruba 40 cm nade dnem příkopu 3, bylo uloženo dítě ve skrčené poloze, orientované S-J, bez milodarů. Náleží také do kategorie *Infans II*. Ačkoliv terén v místě nálezu byl výrazně recentně snížen a z příkopů se zachovala pouze torza, dá se u tohoto pohřbu uvažovat, že byl do příkopu uložen krátce po ukončení jeho funkce.

V jihozápadní části konstrukce rondelu, v mělkém žlabovitém útvaru paralelním s vnitřní hranou příkopu 3, byl zachycen hrob mladé ženy v natažené poloze s rukama sepjatýma před obličejem (obr. 10). Orientace hrobové jámy byla SZ-JV, kostra položena hlavou k SZ a s obličejem k západu. Na krku měla náhrdelník z drobných mušlí, v pase potom velké mořské provrtané mušle, zřejmě ze závěsu na opasku. Podle antropologického určení se jedná o mladou ženu ve věku 18–21 let s gracilní kostrou a vypočtenou podstřední tělesnou výškou (151 cm). Její pravá temenní kost je téměř proražena 29 mm dlouhým a 9 mm širokým zásekem bez stop hojení. Stratigrafická situace nám neumožňuje přímo hodnotit vztah hrobu a příkopu rondelu, pouze můžeme konstatovat, že svrchní část výplně příkopu překrývá částečně i hrobovou jámu. V českém neolitickém prostředí nezvyklé uložení dívky v natažené poloze ztěžuje datování archeologickými metodami, podobné hroby jsou ale běžné především na západ od našich hranic v Dolním Bavorsku a Porýní v prostředí skupin Oberlauterbach, Hinkelstein a Großgartach (*Zápotocká 1998*, 138). Radiokarbonové datum umožňuje předpokládat uložení pohřbu někdy kolem 4900 př. Kr., tedy v období, kdy byl pravděpodobně budován i rondel. Mezi příkopy rondelu 1 bylo zachyceno ještě torzo žárového hrobu, vzhledem k jeho velkému poškození jej můžeme jen obecně přiřadit ke kultuře s vypíchanou keramikou.

Rovněž mladá žena byla uložena i do příkopu druhého rondelu, ale již v době jeho částečného zaplnění. Pohřeb ve skrčené poloze na levém boku byl uložen na asi 160 cm zásypu příkopu v hloubce 120 cm od povrchu podloží. Na profilu se hrobová jáma projevovala jen nevýrazně do výšky 15 cm nad skeletem, horní vrstvy výplně příkopu byly neporušené. Skelet byl orientován delší osou S-J, s hlavou k jihu a obličejem k východu (obr. 11). Pohřbená žena byla podle právě finišující osifikace pánevních kostí 18–22 let stará, střední robusticity, s vypočtenou tělesnou výškou podstřední (149 cm). Ruce měla skrčené podél hrudníku s dlaněmi na ramenou, nohy ostře skrčené za tělo. U hlavy skeletu byly uloženy dvě nádoby, velmi hrubě modelované: nízká, silnostěnná, jednoduchá kónická miska a pohár s výčnělky pod okrajem a na plecích. Inventář hrobu odpovídá

starším nálezům z areálu kolínské chemičky, umístěné v nivě Labe severovýchodně od rondelu, které jsou řazeny do fáze StK V (*Zápotocká 1998*, 224, Taf. 112).

Poslední v r. 2008 zjištěné lidské pozůstatky z areálu rondelu (nevyklučujeme možnost zachycení ojedinělých lidských kostí při probíhajícím zpracování nálezů a plavení výplní) jsou nepatrné zlomky skeletu velmi malého dítěte z výplně zásobní jámy uvnitř druhého, menšího rondelu. Nálezy jedinců pohozených v sídlištních jamách nejsou v neolitu ničím výjimečným, zvláště pokud jde o děti (srov. *Rulf 1996*), a proto tomuto objektu nemůžeme zatím připisovat žádný mimořádný význam.

5. Závěrečné úvahy a hlavní problémy dalšího výzkumu

Soustava rondelů, zachycená výzkumem v trase obchvatu Kolína, je mimořádná jak svými rozměry a tvary, tak rozsahem plochy, kterou bylo možno prozkoumat, a tedy následně příležitostí studovat detailně poměrně rozsáhlý monokulturní sídelní areál. Další zpracování se může zaměřit nejen na formální stránku vzhledu rondelů, ale především na sledování vzájemného vztahu rondelů, relacím k okolním sídelním a pohřebním komponentám a postavení celého areálu v rámci poměrně dobře poznané neolitické sídelní struktury regionu. Prvním a zřejmě i nejtěžším úkolem bude datování jednotlivých situací. Současné diskuse o problematice datování objektů zpochybňují vypovídací možnosti sídlištního odpadu, u příkopů je situace ještě komplikovanější vzhledem k dlouhodobému procesu zaplňování. Protože však máme k dispozici i nálezy ze dna příkopů, včetně zvířecích kostí, mohla by získaná data C^{14} být relevantní. Jistou pomoc očekáváme i od mikromorfologických analýz vzorků výplní a analýz paleobotanického materiálu. Prozatím lze uvést několik předběžných úvah k časovému zařazení areálu. Z rondelu 1 je k dispozici materiál ze všech vnějších příkopů. Na nálezy nejbohatší je střední část výplně třetího příkopu, kde je dobře patrné, že nálezy spadají do příkopu po vnější stěně, tedy z prostoru vně rondelu. Keramický materiál lze řadit do průběhu fáze StK IV s přesahem do StK V. Do stejného období náleží zřejmě většina sídlištních objektů vně rondelu. Evidovány jsou také zlomky malované keramiky MMK I jak z rondelu, tak i ze sídlištních objektů. Superpozice je zaznamenána pouze v případě vnějšího čtvrtého, nedokončeného příkopu, který překrývá jak jedno ze soujámí, tak i půdorys domu se základovým žlabem. Lze tedy konstatovat, že poslední fáze výstavby rondelu nastala v době zaplnění některých sídlištních objektů. Vzhledem k doloženým opakovaným obnovováním příkopů předpokládáme relativně dlouhou dobu trvání rondelu. Za jeden z kardinálních úkolů považujeme časové zařazení podkovovitých půdorysů domů se základovými žlaby, které jsou v českém prostředí bez analogií, a předpokládáme, že zde zastupují poslední fázi neolitického osídlení.

V případě rondelu 2 je k dispozici materiál z příkopu i z objektů uvnitř a vně rondelu, přičemž zásobní jámy uvnitř rondelu obsahují velmi početné kolekce

nálezů (obr. 12). Z předběžných hodnocení materiálu prozatím nevyplývá jednoznačně chronologická současnost objektů s dobou funkce rondelu. Podobně výjimečně nálezově bohaté objekty byly zjištěny například uvnitř rondelu Kammeg, kde jsou dávány do souvislosti s dobou funkce rondelu (*Doneus 2001*), zásobní jáma s lengyelským materiálem je zaznamenána i uprostřed rondelu v Holohlavech, její vztah k rondelu ovšem není jednoznačný (*Kalferst – Vávra 1998*). My prozatím můžeme pouze konstatovat, že z vrstev v příkopu i z výplní zásobních jam máme k dispozici materiál z období StK IVb a StK V a nejspíše v lengyelském období již byl příkop rondelu 2 částečně zanesen a byl do něj zapuštěn hrob. Protože však zaplňování spodních vrstev příkopu probíhá podle údajů z jiných lokalit i podle našich zkušeností z několika měsíců odkryté plochy velmi rychle, nemusí být odstup mezi ukončením používání, a tedy i čištění příkopů, a momentem uložení pohřbu příliš velký.

K materiálu z rondelu 3 máme prozatím k dispozici méně údajů; předběžné datování keramiky z výplně příkopu i sídlištních jam odpovídá stupni StK IV, v případě sídliště nevyklučujeme ani starší dataci, podobná situace je i u rondelu 4.

Z uvedených skutečností vyplývá, že v tuto chvíli nemůžeme posoudit vzájemný vztah rondelů ani vztah k sídlištním objektům, což je důležitým úkolem následujících analýz. Potenciál pramenů, získaných tímto záchranným výzkumem, je obrovský a pokusíme se jej v dohledné době i patřičně využít.

Za poskytnutí předběžných výsledků antropologických analýz děkuji H. Brzobohatě, za pomoc s přípravou grafických podkladů pak M. Končelové.

Literatura

- Doneus, M. 2001:* Die Keramik der mittelneolithischen Kreisgrabenanlage von Kamegg, Niederösterreich. Ein Beitrag zur Chronologie der Stufe MOG I der Lengyel-Kultur. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 46. Wien.
- Kalferst, J. – Vávra, M. 1998:* Neolitický příkop v Holohlavech, okr. Hradec Králové. In: Kuzma, I. (ed.), Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Turnov – Hradec Králové, 75–83.
- Kuzma, I. 2005:* Kruhové priekopové útvary na Slovensku – aktuálny stav. In: Chebeň, I. – Kuzma, I. (eds.), Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2004. Nitra, 185–220.
- Němejcová-Pavúková, V. 1997:* Kreisgrabenanlage der Lengyel Kultur in Ružindol-Borová. Bratislava.
- Podborský, V. 1988:* Těšetice-Kyjovice 4. Rondel osady s moravskou malovanou keramikou. Brno.
- Rulf, J. 1996:* Problematika pohřbů na sídlištních v českomoravském pravěku, Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 32, 115–124.
- Řídký, J. 2011:* Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 10. Praha.
- Šumberová, R. – Malyková, D. – Vepřeková, J. – Pecinová, M. 2010:* Sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Záchranný výzkum v trase obchvatu města, Archeologické rozhledy LXII, 661–679.
- Zápotocká, M. 1998:* Bestattungsritus des Böhmischen Neolithikums (5500–4200 B.C.). Praha.

NEOLITHISCHE KREISGRABENANLAGEN UND GRÄBER AUF DER TRASSE DER UMGEHUNGSSTRASSE I/38 AUSSERHALB VON KOLÍN

Vorläufige Informationen über den Verlauf der Grabung von 2008

Die Rettungsgrabung auf der Trasse der Umgehungsstraße I/38 außerhalb von Kolín erfolgte seit dem Jahr 2008 und im vorliegenden Beitrag werden die vorläufigen Grabungsergebnisse der Komponenten aus dem jüngeren Neolithikum der ersten Grabungssaison zusammengefasst. Das erste Areal mit zwei Kreisgrabenanlagen liegt am Rand der ersten Elbterrasse oberhalb der Einmündung des Baches Štítarský potok in die Elbe. Zunächst entdeckte man dort durch geophysikalische Untersuchung und schließlich durch großflächige Freilegung eine Kreisgrabenanlage mit vier konzentrischen Gräben und vier Toren mit einem maximalen Durchmesser von 213 m, beim schrittweisen Abraum dann noch eine kleinere Kreisgrabenanlage mit Graben und Innenpalisade mit einem Außendurchmesser von 82 m und einer einzigartigen Torkonstruktion. Eine weitere, aus einem Graben und einer Innenpalisade bestehende Kreisgrabenanlage mit einem Durchmesser von 75 m wurde in einer Entfernung von 4,5 km entdeckt. Im Jahr 2009 wurde noch eine vierte Kreisgrabenanlage untersucht.

Von Kreisgrabenanlage 1 steht Material aus allen Innengräben zur Verfügung, der Innenraum wurde von einer Straßenkreuzung zerstört. Das Keramikmaterial kann in den Verlauf der IV. Phase der Kultur mit Stichbandkeramik mit Überhang in Phase V. gelegt werden. Zum gleichen Zeitraum gehören offenbar die meisten der Siedlungsobjekte außerhalb der Kreisgrabenanlage. Bruchstücke von bemalter Keramik der Stufe I der Kultur mit MBK wurden sowohl in der Kreisgrabenanlage, als auch in den Siedlungsobjekten erfasst. Im Hinblick auf die belegte wiederholte Erneuerung der Gräben vermuten wir eine relativ lange Lebensdauer der Kreisgrabenanlage. In der Nähe der Kreisgrabenanlage wurden hufeisenförmige Hausgrundrisse mit Fundamentrinnen freigelegt, die auf tschechischem Gebiet keine Analogien haben und von denen wir vermuten, dass sie hier die letzte Phase der neolithischen Besiedelung vertreten. In den teilweise verfüllten Gräben befanden sich an einigen Stellen in verschiedenen Tiefen Bestattungen und vereinzelt menschliche Knochen. Parallel zum dritten Außengraben befand sich dann die Bestattung einer jungen Frau in ausgestreckter Lage.

Im Falle von Kreisgrabenanlage 2 steht Material aus dem Graben sowie aus Objekten zur Verfügung, die innerhalb und außerhalb der Anlage liegen, wobei die Vorratsgruben im Innern der Anlage eine anzahlmäßig sehr große Kollektion an Funden enthalten. Aus der vorläufigen Materialauswertung ergibt sich bislang keine eindeutige chronologische Gleichzeitigkeit der Objekte aus der Zeit, in der die Anlage in Betrieb war. Wir können lediglich festhalten, dass uns aus den Schichten im Graben sowie aus der Verfüllung der Vorratsgruben Material aus dem Zeitraum von Phase IVb und V der Kultur mit Stichbandkeramik zur Verfügung steht und dass der Graben der Anlage 2 spätestens in der jüngeren Lengyel-Periode teilweise bereits verschüttet war und das Grab einer jungen Frau enthielt. Zum Material aus Anlage 3 liegen uns vorerst weniger Angaben vor. Die vorläufige Datierung der aus der Grabenverfüllung und den Siedlungsgruben stammenden Keramik entspricht der Phase IV der Kultur mit Stichbandkeramik. Im Falle der Siedlung schließen wir auch eine ältere Datierung nicht aus. Die ersten Radiokarbondaten deuten darauf hin, dass die Kreisgrabenanlagen bereits in der Zeit um das Jahr 4900 v. Chr. existierten.

Das durch die Grabung auf der Trasse der Umgehungsstraße von Kolín erfasste Kreisgrabenanlagensystem ist sowohl in seinen Maßen und Formen, als auch in der Ausdehnung der Fläche, die untersucht werden konnte, außergewöhnlich, was demnach ebenso für die Gelegenheit gilt, ein relativ ausgedehntes monokulturelles Siedlungsareal im Detail studieren zu können. Die weitere Bearbeitung wird sich nicht nur auf die formale Seite des Aussehens der Kreisgrabenanlagen, sondern vor allem darauf konzentrieren, die Beziehung der Anlagen untereinander, ihren Bezug zu den umliegenden Siedlungen und zu den Bestattungskomponenten auszumachen sowie die Stellung des

gesamten Areals im Rahmen der verhältnismäßig gut erfassten neolithischen Siedlungsstruktur der Region zu bestimmen.

Abb. 1. Kolín, erster Teil der Umgehungsstraßentrasse. Foto M. Gojda.

Abb. 2. Kolín, archäologische Fundstellen auf der Umgehungsstraßentrasse.

Abb. 3. Kolín, neolithische Komponenten auf der Umgehungsstraßentrasse.

Abb. 4. Kolín, Raum mit Kreisgrabenanlagen 1 und 2 bei Grabungsbeginn. Foto I. Benková.

Abb. 5. Kolín, Umgehungsstraßentrasse. Kreisgrabenanlage 2 während der Grabung. Foto M. Gojda.

Abb. 6. Kolín, Umgehungsstraßentrasse. Ergebnisse der von R. Křivánek im Raum der Kreisgrabenanlagen 1 und 2 durchgeführten geophysikalischen Untersuchung (nach Šumberová *et al.* 2010).

Abb. 7. Kolín, Grabenschnitt von Kreisgrabenanlage 1. Plan Geo-cz, Foto R. Šumberová.

Abb. 8. Kolín, Fläche I-7 mit den Grundrissen neolithischen Häuser. Foto M. Gojda.

Abb. 9. Kolín, Raum der Kreisgrabenanlagen 1 und 2 mit Kennzeichnung der Grablagen. Foto M. Gojda.

Abb. 10. Kolín, Fotoplan von Obj. 165. Geo-cz.

Abb. 11. Kolín, Obj. 265 im Graben der Anlage 2. Foto R. Šumberová.

Abb. 12. Kolín, Auswahl an Keramikfunden aus den Siedlungsobjekten und den Gräben der Kreisgrabenanlagen. Verschiedene Maßstäbe. Foto J. Král.

Übersetzt von B. Magar